

**LÓCZY LAJOS (1849–1920) GEOLÓGUS, FÖLDRAJZTUDÓS:
UTAZÁS GRÓF SZÉCHENYI BÉLÁVAL
A KUKU-NORHOZ ÉS KELET-TIBETBE¹
(1880)**

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Nemerkényi Antal vezetésével
(A tanulmányt eredeti formájában közöljük)**

Az oceánok a sarkkörökön belül nem okoznak többé nehézséget az utazónak, sőt inkább ma azokon juthat el leggyorsabban a messze földrészek partjaira az utazni vágyó. A föld körülhajózása napjainkban nem kíván már vakmerő vállalkozást, a kéjutazások programjában foglal az helyet.

A continensek közepe vonzza ma a fölfedezőt, ki újat, ismeretlen népeket óhajt látni. Afrika és Ázsia nyújtja erre a legtöbb alkalmat és a legnagyobb területeket.

Magas Ázsia fennlapályairól nem hiányzanak az adatok, de ezek elavultak, feledékenységbe mentek, a kétség homálya lepte el azokat. A geographia úgy van az ó-világ belsejével, honnét a világtörténet legtöbb régi adatát bírjuk, mint a physika volt a gőzzel: a 17. században újra kellett annak fészerejét felismerni, noha azt már a görögök munka végzésére használták.

Közép Ázsiának hozzánk közelebb eső részét Vámbéry nyitá meg a tudománynak. Északról az orosz Prsevalszky hatolt előre legmesszebb belső Ázsia felföldére.

A keleti oldal Kína felől – melyet csak saját irodalma útján ismerünk – még érintetlen. Méltó volt tehát a célhoz Gróf Széchenyi Béla áldozatkészsége, melylyel expedícióját Sinából vezette Tibet magaslatai felé.

Miként a legtöbb terv: Gróf Széchenyi szándéka sem ment teljesezésbe; a tibeti lámák ellenszegülése és a sinai kormány ravaszsága megghiusították azt, hogy Tibetet átszeljük vagy csak Lhasszáig is eljussunk. De azért Gróf Széchenyi utazó társasága oly helyeket érintett, melyeken európai még nem járt. Sina nyugati határának földrajzi viszonyait az expedíció eredményei fogják megismertetni.

A nagy birodalom azon részét, melyben tisztán sinai a népesség, észak és északnyugat felől, a sinai nagy fal, nyugatról pedig azon magas hegyvidék keríti, melylyel a tibeti fennvidék a nyugati tartományok meleg tájából kiemelkedik.

A Kuku-nor és Tibet képezik ismét dél felé a tulajdonképi értelemben vett Sina nyugati határát.

Ezen határon átlépve oly területen vagyunk, melyet a sinai is alig ismer és lakóit barbároknak tekint. A pekingi központi kormány kivételes rendszabályokat alkalmaz e magas vidék nomádjaira.

A Kuku-nor [Kuku-nór, Qinghai-tó] tartomány a hasonló nevű tótól veszi e mongol nevet, mi annyit tesz mint „kék tó”. A lakosság mongolokból áll a lapályokon, az alpesek közt tibeti nyelvet beszélő nép él. Tangut a régibb neve ezeknek, a sinai köznép Fan-cze névvel illeti ezeket.

A tangutok a maguk főnökeik alatt állanak; és némely törzsük féktelenül rabolja ki a mongolt és a sinai utazót is.

A Kuku-nor és a felső Hoang-hó [Sárga folyó, Huang-he] vidékére Szinying-fu-ból [Xining] intéztük kirándulásainkat; a sinai utazás legkellemesebb idejét itt töltöttük.

Egy hóig utaztunk Kanszu [Gansu] pusztáiról Szi-nying-fu-ba, 1879. jun. 24-én érkezve ide. Utazásunk Kanszu pusztáin és oázain keresztül a legmagasabb rangú mandarinokat megillető kitüntetések közt folyt. Czo-czung-tang, Kanszu és Sen-szi [Shenxi] fő kormányzója gondoskodott arról, hogy mindenütt díszőrség kísérjen bennünket, néha banderium szágúldott előttünk hosszú sorban. Minden városban taraczk durrogatás közt vonultunk be, ilyenekkel üdvözöltek távozásunkkor is. A városok és őrtanyák kapuinál a helyi tisztviselők teljes díszben tisztelegtek és a kivonult őrség térdre borult. A Szi-nying-ho völgyébe érve oly területre jutottunk, melyen még európaiat saját öltönyében nem látott a nép.

Mi lóháton utaztunk és podgyászunkat 5 kétkerekű társzekér vitte. A merre útunk vezetett, nagy volt a bámulás, a nép sorfalat képezett az út két oldalán. A kísérő katonák minden szemközt jövőt kitereltek az útból, még az öszvér karavánokat is megállásra kényszerítették, míg mi elvonultunk, és minden lovast leszállítottak a nyeregből.

Szi-nying-fu-ig azon jó remény kísért bennünket, hogy innét nem lesz akadálya tibeti utazásunknak. Czo nagyon biztatta Gróf Széchenyit, hogy a Kuku-nor ambánja (kormányzója) mindent el fog követni, hogy az expedíció Tibetbe jusson.

Másnap az ambánt és többi magasabb mandarinokat meglátogattuk. Ezen urak a legnagyobb előzékenységgel fogadtak ugyan bennünket, de az akadályokat, tehetetlenségüket a segélyadás iránt mindnyájan kifejezték. Mindent a Fan-czék-re toltak, kik rablásaikkal annyira bizonytalanná tették a Tibetbe vezető utat, hogy arra most senki sem mer elindulni. Azt állították ezen tisztviselők, hogy még a kuku-nori mongolok sem bátorkodnak a tangut rablók miatt Szi-nying-fu-ba jönni, és a császár által számukra ajándékkul küldött értékes selyemkelméket már 5 év óta nem vették át e miatt a mongol hercegek. Nyolc év előtt a Lhasszába utazó sinai követ a tangutok által egészen kirabolgatott, még ruháit sem hagyták meg.

Jun. 24-től aug. 10-ig azon reményben tartózkodtunk Szi-nying-fu vidékén, hogy az időközben Pekingből érkező utasítás az ambán makacs vonakodását vezető és tangut tolmács adására nézve megmásítandja.

Szi-nying-fu jelentékeny város, jó karban tartott falak kerítik, melyeken négy kapu vezet át. Kereskedése jelentékeny; a Kuku-nor nomádjai innét nyerik azon nélkülözhetetlen cikkeket, melyeket Sinában szerezhetnek be csupán: só, tea, dohány és apró cikkek ezek.

Jul. 15-én indultunk meg a Kuku-nor felé; egy veres gombos katonai mandarin kísért bennünket. Az expedíció személyzetéből Szin, az angolul beszélő tolmács; Lao-csao, ki szakács és inas volt egy személyben és lovászunk jött velünk.

A Szi-nying-ho széles völgyében nyugat felé haladtunk; búza, árpa, borsó, len, kender, repce és lóbab vetések közt az ezek öntözésére szolgáló csatornákon gázoltunk át. 22 kilm. távolságban To-pa városkába érkeztünk, hol a késő elindulás miatt megkelle hálnunk.

A régi omladozó városfalon kívül egy budha-templom emeletére szállásoltuk el magunkat. A karzatról szép kilátás nyílt dél felé a Hoang-hó környékén emelkedő szirtes mészkő alpesekre. Egy 5 emeletű mázos cseréppel fedett pagoda állott előttünk. Rossz éjt töltöttünk Topá-ban. A szél egész éjjel himbálta a pagoda fedélsarkain függő csengőket. Reggel aztán úgy telve volt a lég porral, hogy a 300 lépésnyi távolban eső hegyoldalakat sem lehetett fölismerni.

Utunk a folyó balján vezetett tovább; itt csakhamar egy szorosba léptünk. A 18 kilm. hosszban kanyargó völgyeszorosból kiérve Tonkerr [Huangyuan] kapui előtt állottunk. Ez az utolsó fallal kerített városa Sinának a Kuku-nor felé, melyben magasabb közigazgatási tisztviselők székelnek.

A város előtt kinn volt a fogadó mandarin-sereg, ennek szolgálai 2 láb hosszú veres névjegyeket térdhajtással hozták elének a tisztelgők bemutatására. Itt Sinának legtávolabbi civilizált pontján, ilyenekkel igyekeznek a mandarinok a fan-czék – azaz barbárok – irányában tekintélyüket fentartani.

Jul. 18-án 40 katona kíséretében lovagoltunk a Kuku-nor felé. Délnek egy folyócska völgyében haladt karavánunk föl felé. Szép vetések fedték a völgy síkját; a csatornák magas nyárfákkal vannak szegélyezve, bennük a havasok tiszta vize siet alá.

Tonkerr-től 26 kilm. távolságban Tunkr-czu láma kolostorban szálltunk meg. Ez túl van az utolsó földművelésen. Minden felől magas csúcsok és alpesi tájképek környezik; a fatenyészet határán fekszik a kolostor; rhododendron bokrok fedik a közel hegyoldalakat a kolostor alatt egy zúgó havasi patak nagy kőtömbök közt rohan alá.

Az a 100 budha szerzetes, ki a kolostort lakta, barátságtalan volt, még élelemszereket sem akartak eladni; főnöküktől semminemű felvilágosítás nem volt kicsikarható, még a Kék tó távolságát és irányát sem akarta megmondani.

Midőn másnap a tóhoz készültünk, semmi áron sem volt lehető öszvéreket bérelni, melyek a legszükségesebb podgyászt velünk hozták volna. Egy tartalék lovunkat és az én háts lovamat terheltek meg az ágyneművel és élelemmel és a kíséret minden szabadkozása dacára megindultunk a tó felé. 40 főnyi kíséretünk részben tangut álruhában hűségesen jött velünk.

Az ösvény 14000 láb (kb. 4600 m) magasságú hegyet került meg, ennek déli oldalán 4 óra alatt fölértünk az útmagaslatra, hol a legnagyobb meglepetésünkre magunk előtt láttuk a tó víztükrét. Még 30 klm. távolságban volt annak partja tőlünk, de jóval 1000 lábbal (kb. 300 m) feküdt alattunk: messze belátta tehát ezüst síkját a szem, túlsó nyugati partja azonban már a láthatár alá merült. Délről magas hegyláncz emelkedik, ennek alja halk lejtővel nyulik a tóig. A tó közepe táján sziget látható, élesen, de sötéten emelkedik az ki a tó ezüsthelyéből.

Önkénytelen örömrivalgásra keltünk a tó váratlan megpillantásakor. Kopár lejtők vezettek le a tó lapályára. Öt óráig lovagoltunk lefelé a tó síkjáig, sem embert sem nyájat nem pillantva meg a messzire belátható völgyben.

Alkonyodott már és mi még nem akadtunk alkalmas helyre, mely a heves nyugati szél ellen éji tanyánkat védte volna. Végre sok keresgélés után letelepedtünk a legrosszabb helyen, egy sós tócsa partja alatt, még egy jó órányi távolságban a tó partjától. 11 órai lovaglás után fáradt tagokkal készült karavánunk a vacsorához.

A katonák a sebtében összegyűjtött állati tözgeből tömlőalakú bőrszákkal élesztették a tüzet; sokáig kell ezen kezdetleges fuvóval szítani, de izzó zsarattá válik az, ha egyszer tüzet fogott. Keserű vacsoránk volt a tócsa vize fehér sókérget viselt és kesernyés sós volt. Egész nap nem jutánk vízhez és égető szomjunkat a sós vízből nem enyhíthettük. Sátraink nem voltak, a part oldalán készítettük el nyughelyünket nem valami jó reménnyel a nyugalomra, mivel nyugat felől terhes fellegek közeledtek; el is ért bennünket az eső már kilencz óra tájt és öntötte reánk vizét reggelig. Átázva keltünk fel a nedves ágyból. Egy hasznom volt azonban az esőtől: a mozdóedényemben gyülekező esővizet időnként kiszörpölgetve 13 órai szomjamat enyhíthetém.

Folyvást őrséggel voltunk Sinában környezve, kik hűségesen követtek mindenütt, hol veszély távolról sem fenyegetett bennünket. Ha azonban valamely az uton kívül eső kirándulásra, például egy magas hegy megmászására készültünk, hol segédszemélyzetre vagy vezetőkre lett volna szükségünk, gondosan elrejtőztek kísérőink.

Julius 22-én a kolostor felett emelkedő magas csúcsra indultunk. Egy fegyverhordozó szolga kísérte a grófot; a hol a meredekebb gyepek és sziklás részletek kezdődtek; mig én geológiai észleletek miatt más utat követtem, mely félórával előbb hozott a csúcsra. Itt a 10 ezer láb (kb. 3300 m) feletti magasban a tiszta légcsalókás közelségben mutat minden tárgyat. Mi is csak 2 és fél óra távolságra becsültük a csúcs távolságát, e helyett 5 óra hozott a tetőre. A nap már nyugvóra állt, midőn a tető kőtömbjein álltam. Gyönyörű panorama terült el

előttem: a nap megtört sugarai az egész tó felületét kápráztatóan aranyozták meg délnyugat felé. Térképezés miatt tovább maradtam a csúcson a grófnál, ki előttem indult vissza a beállt alkonyattal. Ez okból én az általam ismert uton indultam lefelé, ott vélve gróf Széchenyivel találkozhatni, hol a feljövetkor ösvényeink szétváltak.

Sötétben botorkáltam lefelé egy hajdani gletser moréna kövei között, majd sűrű rhododendron bokrokban; távol, kelet felé viharzott, a cikázó villám perczekig elvakított, meg kellett nyugodnom, míg szemeim ismét a sötétséghez szoktak. Mélyen alattam a völgyben a kolostor falai fehérlettek, egy szűk oldal völgy alján pedig egy tangut-sátor tüze villogott. Az esteli készült ott, a forró vaj szagát 2000 láb (kb. 660 m) mélységből érzem. A dzamba (kása) azonban hamar készül és a fáradt gyorsan költi el. A tűz kialszik. Engem azonban a sátor hű öre szimatolt meg; dühös csaholást hallok, míg a gerincz túlfelére visz utam, melyet önmagam török az övig érő bozót közt.

Hasztalan várva egy fél óráig a váluton Széchenyire, azt véltem megelőzött, azért tanyánkra siettem. A lovászunk jött ennek közelében velem szemközt, lampionokat vivő katonákkal, keresésünkre. A kolostorban mandarinjaink nagyon meg voltak ijedve kimaradásunk felett, főleg pedig azon, hogy a gróf velem nem érkezett meg. Egészen elveszték rémültökben fejüket. Azonnal a gróf keresésére indultam egyszersmind erősen lövöldöztetve a visszamaradók által, magammal vive vagy 15 embert; első elválásunk helyén szétosztám őket. Magam néhány emberrel a meglátogatott csúc felé indultam, azon az uton, melyet Széchenyi követett. Végre elfogyott a velünk hozott gyertya vagy elrejték kíséroid, vissza kellett térnünk. Már halványodott a keleti ég, mire a kolostorba értünk. Széchenyi már lenn volt. Valóban veszély környezte: eltévedve nyájak közé vetődött, melynek komondorai, a tibeti ebek azonnal körülvették; hegymászó botja védte meg gróf Széchenyit attól, hogy ezen ebek széttépjék.

A Kuku-nor-tól Szi-nying-be [Xining] visszatérve jul. 28. és 29-ét a városban töltöttük. Felségesen esett a két napi pihenő. A prezervek ládjából előkerült néhány jól őrzött csemege, sőt egy pezsgős palack is, melyet a Kuku-nor meglátásának örömeire üritettünk ki.

Jul. 30-án fölkerekedtünk Kve-te város meglátogatására. Három nap alatt érkezünk a Hoang-hó partjához. Kve-te-ben kívülünk európai még nem fordult meg.

Egy geológiai kirándulást tettem innét nyugat felé. Négy katona és két hivatal-szolga kísérték. Lóháton négy óra alatt fölértünk a szakadékok felső szegélyére, mintegy 2500 lábat mászva fölfelé. Jó áttekintés miatt egy alig félóra távolságra fekvő magaslatra indultam, visszahagyva lovamat a szolgálknál. Midőn a kísérő katonák észrevették szándékomat, térdre hullottak előttem és összekulcsolt kezekkel könyörögtek, ne menjek tovább. Alattunk néhány 100 lábbal egy víztartó körül egy juhnyáj volt látható, melyet néhány jól felfegyverzett tangut őrzött. Ezekről rémültek meg kíséroid. Nem hederítve rimánkodásaikra, egyenesen megindultam a víztartó felé. Jól tudtam, hogy a tangutok, kikkel már több ízben találkoztunk, nem viseltetnek irántunk ellenséges indulattal, míg a sinaiakat gyűlölik. Aztán meg Werndl karabinom és revolveremben is bízhattam kissé. A nyájt őrző tangutok mellett haladtam el, ezeknek fegyverkanócza pislogott ugyan és kiabáltak is valamit, de üdvözlésemre minden ellenséges jel nélkül haladtak tova. Ezt látva a magasból katonáim, ők is utánam sompolyogtak égő kanóczos puskáikkal. A tetőn el is értek és a kiállott félelem után féktelen jó kedvük kerekedett.

Magas Ázsia fennlapálya hirtelen emelkedik ki 12000 láb (kb. 4000 m) középmagasságra Sinának meleg hegyvidékeiből. Ezen kiemelkedés szegélyén 1879. okt. végétől 1880. jan. 1ig tibetiek között jártunk Batangtól [Batang] dél felé oly utat követve, melyen európai utazó még nem járt.

Ta-czien-lu városa 8000 láb felett egy szűk völgyben fekszik; közepén egy havasi folyócska fut végig; délről és keletről magas hegycsúcsok kerítik, melyek örök hóval borított ormaikat 20000 láb (kb. 6600 m) fölé emelik.

Ta-czien-lu-ban két hétig pihentünk, míg a tibeti főnök összereltette a továbbszállításunkra szükséges karavánt. Ta-czien-lu igen jelentékeny helye a sina-tibeti kereskedelemnek. Sinából kulik és öszvérek hozzák eddig a teát, gyapotszöveteket, porcellánt és az apró iparcikkeket. A teát Tibet számára külön termesztik; durva ágas bogas tea az, mely téglanagyságu darabokba van sajtolva, ezek négy láb hosszú hasábokban bambusz gyékénybe burkoltatnak. A kulik 115–120 fontnyi sulyu teát czepelek egyszerre.

Ta-czien-lu-ban a tea-téglák láda alaku gyékényekbe jönnek, melyeket nyers jak bőrrel vonnak be. Lhasszában a teát már 4 vagy 5-szörös áron adják el a kereskedők. Miként a tea, úgy minden más áru is jak bőrbe lesz bevarva, mivel innét az áruk szabad ég alatt maradnak. Tibetből állatbőrök, gyógyszerek szállítatnak Sinába. Sőt az európai áruk is Tibetten át kerülnek ide Indiából.

A mi utazásunk módja is megváltozott Tibet határán. Robotra szorított öszvér és jak hajcsárok vették át podgyásznkat, mely nyersbőr szijakkal lön az állatok hátára kötve. Mindjárt az elindulás napján több láda elszakadt és konyhánk edényei semmivé lőnek.

Az expedíció személyzete is újra szerveztetett. A sinai-angol tolmács nem volt arra rábirható, hogy bármily fizetésért is Tibet kényelmetlenségei és veszélyei közé kíséren bennünket. Elvált tőlünk a szakács is, ki egy évnél tovább volt hü emberem. Egy rom. kat. sinai fiatalember szerződött tolmácsnak; a latin nyelv szolgált innét közvetítőül.

Ta-czien-lu-ból Batangig 17 napi járóban a Lhasszába vezető nagy utat követtük. Nov. 12-én indultunk meg és már az első nap egy fennlapályra jutottunk, melyen 12000 láb (kb. 4000 m) átlagos magasságban maradtunk. Ezen útban kétszer emelkedtünk 16000 láb (kb. 5300 m) fölé. Az esti tanyák többnyire csak néhány házból vagy csak egy kunyhóból állottak, hol a sinai lovas posta és az utazó tisztviselők lóváltói vannak.

Az út nem volt fárasztó, a plateaun meredek helyek ritkák, leginkább gyepes legelőkön vezetett át az út, ritkán jutottunk a völgyekben erdők közé, melyek 12000 lábíg emelkednek. A nagy magasság dacára a hőmérő higánya -8, -10 °C-nál mélyebbre nem szállt; az időjárás száraz derült és utazásunk élvezetes volt. A hideg csak reggelenkint és a magas hágóknál dermeszté meg kissé tagjainkat szellős hálólhelyeinken.

A lég ritkasága sem volt nagyon érezhető, csupán éjjel hanyatt fekvé állott be nálam fejfúgás és nehéz lélekezés, olyankor ha 13.000 láb felett töltöttük az éjt; a 16.000 láb magas nyergeken is lassu járás mellett a lég ritkasága nem hatott reám; pedig itt a víz már 84 °C-nál forr 100 °C helyett, a légsúlymérő pedig nem a 700-ban jár, hanem csak 400 m/m légnyomást mutat.

Litang [Litang] féluton fekszik Ta-czien-lu és Batang között egy tágas völgyben. Sinai kereskedők, sinai mandarinok is vannak itt. A városkától elkülönítve áll a fallal körülvett láma kolostor, mely maga egy város: 3000 szerzetes tanyájául szolgál. A kolostorváros meglátogatásakor a diszes főtemplom ajtaját becsapták előttünk. A sikátorokban járkálva fiatalabb barátok tho! tho! (üsd, üsd) kiáltással nyomultak utánunk, a tetőkről pedig köveket és cserepeket dobáltak reánk. Két tibeti főnök is lakik Litangban, ezek a környék rablóival állottak ottlétünkben jó viszonyban.

Batang egy mélyen bevéssett folyó völgy tágulatában fekszik. A várostól 10 percnyire egy szép láma kolostor falai közt 2000 szerzetes él. Ezek is oly barátságatlanok voltak, mint Litangban; egy alkonyatkor a kolostor alatt sétálva haza felé, annak magas faláról egy gyermekfej nagyságu kődarab hajtattott közénk, szerencsére azonban nem talált.

Batangban nagy félelmet keltett megjelenésünk. Azon 400, mások szerint 3000 fegyveres, ki a lámák vezetése alatt a lhaszszai határt őrzé, állítólag Batangra akart törni, ha az európaiak a határt átlépik.

Mindennap érkezett valami rémhir:

A batangi sinai mandarin is távol volt, nehogy bajunk esetében felelős legyen, a többi mandarin pedig remegett a nagy felelősségtől, mely biztonságunk miatt rájuk nehezedett.

Sok vita folyt a mandarinokkal, melyben Gróf Széchenyi arra akarta bírni őket, hogy a helyi főnökök a tovább utazáshoz a szükséges teherhordó állatokat jó pénzért megszerezzék. Lin ezredes, ki Ta-czien-lu-tól kíséretünk marshallja volt, azt felelte, hogy ez a helyi mandarin hatáskörébe tartozik, melybe ő nem avatkozhatik. Végre megérkezett a sinai külügyi hivatal és az osztrák-magyar képviselő levele; abban őszintén bevallotta a pekingi kormány, hogy az expedíciót a vad és ostoba tibetiek ellenszegülése ellenében Lhasza felé segíteni nem képes és nem is akarja.

Ezzel ki volt mondva az, hogy Batang-on túl élelem szereket és úti segélyeszközöket semmi áron nem lehetett kapni, mivel senki sem merészkedett a mandarinok és a lámákkal szemben az idegeneknek szolgálni.

Haza felé indultunk tehát Batang-ból 1879 decz. 15-én. Csupán Lin ezredes és a két tibeti főnök: Lo-czung és Kve-czung kísérték bennünket.

A főnökök fivérek voltak, Lo-czung bonvivant tékozló, az ifjabb Kve-czung ravasz zsigori. Apró ajándékoknak nagyon megörvendtek: a mikroszcoop nagyon érdekelte őket. Mutatványoknál rendesen kíséretünk nyújtotta az anyagot, mivel az apró állatkák közül a paraziták voltak leggyorsabban kéznél.

Egy 16000 láb (kb. 5300 m) magas hágón át vezetett az út; majd a Kin-sa-kiang [Chang Jiang] felé siető folyók szűk és mély völgyeibe szállt az út. Ezek rohanó hegyi folyók, melyekben a zugok egymást érik; a folyók mellékén keskeny ösvény kanyarog, mely a meredek völgy oldalakon sokszor magasra felvezet: csupán azért, hogy egy függélyes sziklafalat megkerüljön. A folyókon át ingó recsegő fahidak vezetnek át, ezek 30–50 méter magasban vannak a víz felett, csak 1 méter szélesek, korlátjuk nincs; másutt a sziklafalak oldalába ékelt faátereszek több ezer lábnyi mélység felett vezetnek át. Ily helyeken az elszedülés bizonyos lezuhanást idézett volna elő. A völgyek oly szűkek, hogy a folyók mellett sátor veréshez is alig lehet helyet találni, a tibeti helységek 1000–2000 láb (kb. 300–700 m) vannak a folyó felett, távolról mint falakhoz tapasztott fecskéfészkek tűnve fel.

Csungtien-től [Zhongdian] délfelé ismét sinai viszonyok közé értünk és keleti tibeti utazásunk itt véget ért. Lin ezredes könnyek közt búcsuzott el tőlünk, Lo-czung már országának határán elvált tőlünk.

¹ Forrás: Lóczy Lajos: Utazás gróf Széchenyi Bélával a Kuku-Norhoz és Kelet-Tibetbe. = A Földgömb, 1999. 2. sz. pp. 46–47, 49–54.

(A cikk a Földrajzi Közlemények 1880. évi kötetében megjelent beszámolóból tallóz.)